

886.7

Lp

B 86 ✓

НИКОЛАЙ ВРАНЧЕВЪ

29

29/70

ПО ВИСИНИТЪ НА ОРФЕЯ

ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ И ВПЕЧАТЛЕНИЯ
ОТЪ СРЪДНИТЪ РОДОПИ

886.7
886

886.7 32

6541-73 ✓

Освещена снѣжаностъ

По висинитѣ на Орфея.

Отдавна вече бѣхъ напусналъ прашна София и се бѣхъ поселилъ въ моето родно Устово, което природата и живота сж опредѣлили да бжде срѣдище, ступанско, търговско, културно и каквото още обичате, на околията, наричана въ турско време съ звучното и благородно име Ахжчелебийска, а сега — Пашмаклийска, по името на едно село, хубаво наистина за лѣтовище, ала безъ никакви права и основания да даде името си на околия, па дори и на окръгъ. Тукъ преживѣхъ пролѣтѣта, когато ливадитѣ цвѣтѣха и грѣмотевици съ дъждове нерѣдко идѣха отъ небето, та дочекахъ лѣтото, когато погинаха цвѣтѣта и тревитѣ подъ остритѣ коси, звънливи и блестящи на слънцето, и благоуханния лѣхъ на сѣното бѣ последната тѣхна въздишка.

Ала щастието сѣ бѣга отъ насъ и не е никога тамъ, дето сме ний. Та и азъ замечтахъ да оставя китната долина, дето сѣ пакъ живорятъ дребни хора съ своитѣ грижи и суетни, па да се изкача по висинитѣ, дивнитѣ родопски висини, въ сравнение съ които бледнѣе всѣка човѣшка красота. Азъ зная: тамъ горе сега е тъкмо пролѣтъ, сега е разцѣфнала тамъ природната красота въ сичкия си блѣсъкъ. Виждалъ съмъ ги и другъ пжтъ, молепсанъ съмъ и купнѣя за тѣхъ:

„Комуто си ти веднажъ целувка подарила, той вечъ за нищо друго не мечтае, освенъ да бжде съ тебъ . . .“

Малката наша дружина отъ трима човѣка върви изпърво по хубавата долина на Черна рѣка, дето сж наредени, близко едно до друго, тритѣ най-го-лѣми села на Ахжчелебийската околия: Устово — Райково (първо Долно, после Горно) — Пашмаклж. (сжщо Долно и Горно). Тѣй че цѣлата тая долина, дълга десетъ километра, изглежда като едно го-лѣмо селище, прѣснато покрай зелени крайрѣчни ливади отъ дветѣ страни на рѣката.

Стигаме Пашмаклж, началния предѣлъ на тая долина. Едно алпийско село, което е населено по-нече съ червендалести и здрави помаци и което на-помня, че оттукъ нагоре започва планинската ди-востъ и величие.

Ето *Турлата* — група скали, които сж се над-весили надъ него, сѣкашъ да го запазятъ отъ люти северни бури и студове. Тѣ биха отдавна затъмнили съ своята красота славата на скалитѣ отъ Искър-ския проломъ, ако и тукъ идѣха чужденци да имъ се любоватъ. Това сж дружина остро възправени сиви скали, които сж се събрали близо една до друга, да образуватъ сѣкашъ подножие на най-ви-соката — „Невѣстата“, която е застанала надъ тѣхъ-стройна и опасна. Дѣвойка нѣкога била грабната на сила и отведена въ кжщата на насилникъ мжжъ. Но три деня само е търпѣло тая неволя гордото-чедо на планината. А на четвъртия изкачило тая скала, комай недостѣпна, за сетенъ пжтъ хвърлило прощаленъ погледъ къмъ „бѣлия“ свѣтъ и свидния животъ и полетѣло надолу. А по-нагоре, високо надъ-Турлата, е върха Караманджа, още по-красиво съ-четание отъ скали и борови гори.

На западъ отъ Пашмаклж се възправя висока и стрѣмна стена, която отдавна мами моето въобра-жение: какъвъ ли свѣтъ закрива тя? И — азъ ви-дѣхъ тоя свѣтъ, наистина вълшебенъ и тайнственъ: планината се е събрала и надигнала тукъ да отдѣли и затвори най-дивния кжтъ тѣдева — Дьовленския

край. А отсамъ тая стена бучи Черна рѣка, пѣнливо-кждрава и буйна, пресечена тукъ и тамъ съ голѣми бѣли камъни. Човѣкъ недоумѣва, отде иде тя. От-самъ ли стената извира или отъ онова чудно езеро, което има подземна връзка съ *Хунча*, оня изворъ, който изкача отъ скала и дари своитѣ смарагдови води на Бѣла рѣка, която иде откъмъ Роженъ и се събира съ Черна рѣка подъ Устово. Тя е наистина *черна* и по-страшна въ сравнение съ своята по малка сестра, игрива и засмѣна, съ бистри и свѣтли — *бѣли* — води. А надъ рѣката, край селото, е *водо-пада*, отъ чиято висока скала нѣкогашния тукашенъ владетель Салихъ ага е бѣсилъ провиненитѣ и после отрѣзвалъ вжжето.

... То е било преди стотина и повече години. Цѣлата тая долина отъ Пашмаклж до Устово сж владѣли двама братя: Хажи ага, чиято столнина е била Устово, и на другия край, въ Пашмаклж — Салихъ ага. Въ Устово и сега още стоятъ развали-нитѣ отъ Хажиаговия *конакъ*, отдето е царувалъ тоя малъкъ султанъ. Каналъ е свѣрзвалъ тоя *конакъ* съ неговата мандра, която се намирала по-горе въ го-рата и млѣкото протичало по него . . .

И сега най-хубавата частъ отъ Устовското зем-лище се нарича *Агоско*, защото е било владение на Хажи ага. А когато поискалъ да закржгли своитѣ земи съ още нѣкоя хубава нива, той прашалъ да кажатъ на неблагоприятния стопанинъ, който се ос-мѣлявалъ да оре въ нея, кжсо и отсечено: да се махне оттамъ, да не би нѣкой *тюфекъ* да *са бу-шандиса* (да се изпразни) . . . А думата му, кой е могълъ да не изпълни?

И правосъдие раздавалъ сжщо. Младъ момъкъ овчаръ, на връщане съ овцетѣ си напролѣтъ отъ Гюмюрджунско поле, открадналъ китка отъ девойка. Зеръ пролѣтъ е било, и наоколо, и въ него. Запо-вѣдта е била — да се обѣси! Не помогнали мол-битѣ и сълзитѣ на старъ баща, комуто е билъ мо-

мъка едничка мъжка рожба, и суровата повеля била изпълнена.

А другъ пжтъ, когато черни мисли ще сж налѣгали тоя планински царь, за разтуха или прищѣвка, той заповѣдвалъ, и макаръ въ дѣлниченъ день, цѣло село се събирало хоро да направи, а той гледалъ и се радвалъ.

Вижда се, че двамата тия братя, волни и силни, не сж признавали дотамъ цариградската султанска властъ, негли по примера на Пазвантоглу или Кържалиитѣ, та е станало нужда най-после да дойде редовна войска и да унищожи тѣхното господство.

*

Поемаме шосето, което свързва Пашмаклж съ Широка-лжка. То възлиза постепенно къмъ билото, по което минаваше по-рано границата ни съ Турция и се вие между росни ливади и зелени ниви, прекосявано тукъ-тамъ отъ планински потоци.

Ето ни горе, на Ешекъ-кулакъ (Магарешки уши). Предъ насъ се открива широка котловина. — Широколжшката. Истинска Швейцария, покрита навредъ съ елови и борови гори и съ зелени ливади. Спускаме се надолу и навлизаме въ тоя вълшебенъ край. Илинденъ е вече миналъ, а тукъ тревата още не е покосена. Спомняшъ си неволно равнината, изгорѣла сега, повѣхнала и покрита съ прахъ и се чувствувашъ доволенъ и радостенъ, че си тукъ, всрѣдъ тая страна, потънала въ слънце и зеленина.

Ала най-голѣмата гиздостъ тукъ сж киткитѣ елови млади гори. Макаръ че елитѣ сж по-тъмно-зелени, по-мрачни отъ бороветѣ, които се смѣятъ сѣкашъ на слънцето, но елитѣ сж по-стройни и по-хубави, особно младитѣ, съ своитѣ симетрично израснали клони, които се извишаватъ въ страни и правятъ отъ младата ела единъ букетъ. Радостно подлагатъ тѣ глава и ржце на слънчевитѣ лжчи, които ги милватъ и смекчаватъ тъмната зеленина, та я каратъ да блести.

Нѣма нищо по-приятно за окото отъ тая зеленина, ту ясна и кадифена въ ливадитѣ, ту малко потъмнѣла въ горитѣ, но вредъ залѣна съ много слънце. Кждето и да се обърнешъ, сѣ тя те посреща и ти гали окото. Гледашъ, гледашъ и не можешъ да си откъснешъ погледа. Започвашъ да мислишъ, че си нейде вънъ отъ свѣта, близо до небето, на свѣтло и тихо мѣсто, дето царува радостта.

Това е, когато гледашъ отъ далечъ млади елови гори. Не е тѣй, когато вървишъ наблизу, покрай или посрѣдъ самата гора и гледашъ стари ели. Мрачни и печални сж тѣ. Ржце имъ клони не се издигатъ вече бодро къмъ небето, не се стремятъ къмъ слънцето, а уморени и безсилни сѣкашъ отъ напразни купнежи, сж увиснали безпомощно надолу. Тжга притисне сърцето ви, ако се случи да ги видите въ начумеренъ есененъ день.

Обѣдъ минава. Гостуваме на дѣда попа въ Сулища, хубаво селце, прикжтано въ слънчева пазва. Поднасятъ ни вкусно квасено млѣко и благоуханенъ медъ, всичко собствено производство, като не се изключи и божествената сливовица, която предхождаше яденето и отъ която нашия по-старъ другаръ бѣ тѣй възхитенъ, че пусна въ ходъ всички похвати на своето красноречие, само и само да склони дѣда попа, да ни налѣе отъ нея за изъ пжтя. Но и дѣдо попъ е не малко хитъръ: излѣзе, че бурето се пропушило, та ракията изтекла, или нѣщо подобно.

Макаръ и съвсемъ да не ни се напуща госто-приемния домъ и ни се иска да останемъ да ношуваме, та да опитаме и *клина* — родопската баница, на която нѣма равна, трѣбаше да продължимъ пжтя си и да гонимъ мандрата, на връхъ Мурсалица, дето щѣхме да прекараме нѣколко дня. Лошото бѣ само, че никой отъ насъ тримата не знаеше точно, де е тая мѣстность.

Започваме да възлизаме отново, пакъ къмъ билото, къмъ старата турскобългарска граница, та образуваме единъ жгълъ. Но нашата конница е уве-

личена съ още едно муле отъ Сулища, и ние весело подкарваме ловкитѣ добичета, незаменими по тия стрѣмни пжтеки, кривуличещи покрай опасни урви. Нашия по-старъ другарь, не свикналъ да ездѣ по такива кози пжтеки, започна вече да се плаши, да не падне. Оставяме задъ себе си с. Гела и вървимъ още на горе. Дървари се връщатъ къмъ селото, и ние току питаеме, близо ли е нашата Мурсалица. Но вече се смрачава, а тя е доволно далече.

Навлизаеме въ голѣма гора. Стѣмнява се. Враждебна и потайна е сега тя, пълна съ мракъ и неизвестности. Виждаме овчарче и го викаме да ни опжти. То се обръща, погледва ни диво и, безъ да каже дума, изчезва между дърветата. Уплашило се е отъ насъ, вижда се. Но безпокойни сме и ние. Изплашенъ е особно нашия другарь, непривикналъ на премердѣята на планината. Той е изгубилъ всѣко настроение: току мърмори подъ носа си и горчи во се кае, че „уйдисалъ“ на нашитѣ умове, та е тръгналъ съ насъ. Нѣкой изсвири продължително, хайдушки, — той изтрѣпне: ето, това е навѣрно знакъ... Но азъ съмъ спокоенъ и се усмихвамъ. А тукъ наистина е възможно да бждешъ претрепанъ и затрупанъ нейде, и само гората ще знае това.

Но ние сме вече на открито, горе на билото, на Чифте-Мезарь (Двата гроба), дето сж погребани две незнайни жертви на планината. До тукъ добре. Но пжтеката, която трѣбало да държимъ и която върви сѣ по билото, къмъ западъ се раздвоява неусетно и ни излѣгва, та ни повежда надолу, въ друга посока. Нови безпокойства: не намираме никаква мандра и започваме да се съмняваме, да не сме сбъркали пжтя. Нийде не забелязваме признаци на животъ. Само въ въображението ни се счуватъ звънци отъ стадо. Докато се двоумимъ, дали да спремъ и да ношуваме на тревата, чуваме самотенъ кучи лай. Но кучето е само, на постъ, далечко отъ стадото и не се чува живъ човѣкъ около него. Слизаме по-надолу. Слабъ огнецъ се виднѣе наблизу, но и той

скоро потъмнѣва. Викаме. — Мълчание. Викаме пакъ и пакъ. Най-после ни се обаждатъ човѣшки гласъ — овчари отъ близка мандра. Но нито тѣ смѣятъ да дойдатъ при насъ, нито пъкъ ние се решаваме тъй лесно да отидемъ при тѣхъ. Нови провиквания, докле се разберемъ малко-много. Тѣ ни казватъ да идемъ при тѣхъ, и ние започваме да се свличаме по обрасналия съ папратъ склонъ. Стигаме до тѣхния огънь — и какво? — Узнаваме, че сме се отдалечили отъ пжтя, по който трѣбало да вървимъ съ цѣлъ часть. Ала за тая нощъ сме осигурени: има голѣмъ огънь, на който тлѣе цѣлъ грамаденъ дѣнеръ. Ние се нареждаме край него и, покрити съ одеала, лѣгаме да спимъ, безъ да помислимъ за вечеря.

Но въображението на нашия другарь сѣ пакъ работи: кой знае какви сж тия помаци, кой знае, нѣма ли да ни изколятъ като агнета и да ни взематъ добитѣцитѣ... нели сж отъ Мугла — недалечно село въ Дьовленско — дето има тъй много разбойници. Ала добритѣ помаци не ще да сж нито помисляли такова нѣщо, и въ зори ни пробужда студа, който се бе увеличилъ. Единъ отъ тѣхъ ни изпрати и ни посочи пжтя.

Отново вървимъ въ ранно утро по билото. Вгледваме се ту на едната страна, ту на другата, да търсимъ мандрата. Студентъ вѣтъръ духа и ни смразява. Най-после, чуваме звуци отъ стадо и кучи лай и скоро съгледваме мандрата, дирена отъ насъ.

*

Простодушнитѣ овчари ни угощаватъ съ мандражийски лакомства: матанъ — бито прѣсно млѣко; сьндюрмѣ — тлѣста каша отъ масло, сирене и царевично брашно; прѣсно масло, млѣко... И какво млѣко! Въ него усещашъ благоуханията на сички планински треви и цвѣтя, израснали тукъ, на високо, чисто и прохладно, рѣдко тъпкани отъ човѣшки кракъ. Не напразно е доволенъ кехаята, младъ, пѣргавъ и уменъ чокмановецъ, че е заминалъ по-близки други

оскждни пасища и е довелъ овцетѣ си тукъ, дето е вредомъ съ цвѣтя покрито.

Тукъ престояхме цѣла седмица.

Денемъ се излежаваме около мандрата и се радваме на прѣсния планински въздухъ. Какъ леко се диша тукъ! Другъ пжтъ присжствуваме, кога се пече „яловица“ на шишъ въ гората или се мжчимъ да подкупуваме кучетата съ качамакъ и дори да си играемъ съ малкитѣ — и у тѣхъ приливъ на планинска сила и бодростъ, и у тѣхъ радостъ отъ живота. Или подклаждаме огъня, дето се готви, или „караме“ овцетѣ, когато ги доятъ.

Ала най-много обичамъ да излѣза горе, на самото било, и да се унасямъ въ необятната гледка, която се разкрива оттукъ: неизгледно море отъ върхове и долини. На северъ Персенкъ и Модеръ-тепе, на изтокъ широколожски Карлжкъ, на югъ Кюстенджикъ и други върхове, по които минава сега гръцката граница, сж брѣговетѣ на това море. И далечъ-далечъ въ кржгозора, на югозападъ, се вижда като бѣлъ облакъ, като снуванъ блѣнъ, Пиринъ...

На редици-редици се възправятъ върхове, едни задъ други, сѣкашъ се надпреварятъ, кой най-високо да се издигне и да погледне най-далечъ. А между тѣхъ се зеленѣятъ китни долинки, оросявани отъ буйни планински рѣки и потоци. Какъ зоватъ и мамятъ къмъ себе си тѣ!

Това е Дьовленската околия, отрѣзана отъ свѣта, подобна на хубавъ зеленъ островъ, покритъ съ гори и ливади; околията, обитавана отъ храбритѣ ония планинци, които не искали да се подчинятъ на българската властъ въ първитѣ години следъ освобождението, та П. Каравеловъ ги даде на Турция; жщитѣ ония, които въ първитѣ дни отъ балканската война не ше сж гледали равнодушно, какъ гине тѣхния „дювлетъ“, та предизвикали да имъ изгорятъ селата.

Но дето съмъ азъ е голъ връхъ, покритъ съ трева и тукъ-тамъ съ бѣли камъни. Толкова е високо

тукъ, че дървеса не смѣятъ да растатъ, — само хвойната на мѣста се е разтлала и попълзѣла по земята, безъ да може и тя да се издигне по-високо. И навредъ „картолова“ трева, прошарена тукъ-тамъ отъ благоуханенъ чалски чай и самодивската синя тентява, твърде лѣковита, редомъ съ отровната чемерика, съ която овчаритѣ унищожаватъ червентѣ по раниѣ на добитѣка.

А въ вишинето соколъ се вие, спусне се до земята и пакъ се издигне нагоре.

Колко е тихо и високо! Живота на долната земя е останалъ тѣй далечъ, нито се долавя дори. И колко дребенъ и жалкъ ти се вижда той предъ това величие на природата, което пълни душата. Тукъ наистина може да се чуе, какъ „мълчанието пѣе дивната си пѣсень“, ала най-често вихѣра стене и бушува, сѣкашъ, да напомни земната тревога.

Но тъкмо, когато мислишъ, че си избѣгалъ отъ свѣта, ето че, изневиделица, гласове се обаждатъ и те зоватъ, ржце се простиратъ къмъ тебе отъ долната земя, отдавна преживѣни радости и скърби изплаватъ и замѣгляватъ очитѣ съ сълзи. Нижатъ се образи предъ менъ, вестятъ се и отминаватъ. Но единъ отъ тѣхъ се спира и не ше да си върви. . . Аглика! Предстана въ паметъта ми тя и нейната любовъ. Спомнихъ си онова щастие, Боже мой, когато ме гледаха нейнитѣ очи, когато цвѣтѣше за менъ нейната усмивка. Оная радостъ и небесно блаженство! Какъвъ купнежъ, каква мжка!

Но западъ руменѣе, слънцето се скрива. Азъ бавно крача къмъ мандрата и сѣдамъ замисленъ край огъня. Студтъ е събралъ тукъ овчари и работници. Започватъ се разговори — но не за политика. Тукъ е царството на планината и само за нея се говори. За комити и хайдутѣ, които владѣятъ тждева, които ловко убиватъ своитѣ душмани или се забавляватъ да стрелятъ на нишанъ, за „вълка“, който е отвлѣкълъ овца и най-вече за „мечката“, която господарува безпрекословно тукъ. За нея винаги се

6541-13
Оригинален текст

говори въ единствено число, защото въ дадена мѣстностъ, разправятъ, има само една мечка. Тя не може да търпи съперници и затова, въ началото на своето царуване, обхожда своето царство и опредѣля границитѣ му по следния особенъ начинъ: възправя се съ сичкия си ръстъ до нѣкоя ела на предела и обѣлва съ своитѣ лапи кората ѝ. Но тукъ е царството на по-силния: ако се яви друга мечка, поедра, и смогне да обѣли кората на сжщото дърво повисоко отъ направения вече знакъ, тогава първата отстъпва. Мечката скита, върховенъ господарь, по тия голи чалове и обръща камънитѣ да дири подъ тѣхъ мравки. Срещне ли случайно човѣкъ, презрително го изглежда, заплюва го и отминава. Ако само не я раздразни и предизвика — тогава тя е готова на люта борба, на смъртъ и на животъ. А нощемъ гората сграхотно ехти отъ нейния ревъ.

Момчето, което е дошло отъ село да докара брашно и соль, слуша съ опулени очи тия разкази за мечката и остава зяпнало, когато нѣкой хитъръ овчаръ добави, че презъ дене си мечката изляла едно дете, ама ей тъй, съвсемъ го изляла.

Наистина, планината не е пуста. Тя си има стада, които я развеселяватъ съ музиката на своитѣ звънци; овчари и хайдутѣ, страшни и силни, които вършатъ подвизи и могатъ да умѣрятъ съ пушка ластаря на ела; въ гората вълци и мечки, въ долините буйни потоци и бързоструйни рѣки, пълни съ пѣстърва, а по рудинитѣ ѝ постлано зелено кадифе съ такива цвѣта, чийто аромат непознаватъ цвѣтата на долната земя. Планината си е отдѣленъ свѣтъ, високъ и красивъ, страшенъ и тайнственъ. И който се не бои отъ нейнитѣ опасности, той само може да вкуси отъ нейнитѣ прелести, нему пришепва само тя чуднитѣ си тайни.

*

Дали и въ рая купнѣятъ за грѣшната земя? — Ето ний сме горе вече цѣла седмица, и отново почва да ме тегли къмъ долния свѣтъ.

Връщаме се презъ Мугла, помашко село, разположено въ една отъ многото зелени долини на тоя край, наречено тъй отъ многото мъгла, каквато падала тукъ зиме. Спускаме се презъ гората, докато слѣземъ при рѣката и по нея стигаме селото. Прави ми впечатление, че виждамъ сѣ нови дървени постройкѣ съ малки прозорчета безъ стѣкла. После си спомнихъ, че тия села бѣха изгорени и после отново градени.

Отбихме се въ общината, дето ни посрещатъ секретарь-бирника, кмета и други по-видни селени помаци. Тѣ благоговѣятъ предъ насъ, като ни мислятъ кой знае какви важни хора и се интересуватъ да знаятъ, по каква работа ходимъ... Дойде и ходжата — учителя, както се самъ препорѣча — съ умно и кротко лице на човѣкъ, който единичкъ може би купиѣе тукъ за широкия свѣтъ — че и той е училъ нѣкога въ Солунъ града... „Питатъ ме селенитѣ, казва ни той, има ли земята край: Да, отговарямъ и той е тукъ“... И наистина, това е единъ край, съвършено откъснатъ отъ свѣта: ни шосе има, ни желѣзнопѣтна линия, ни каква да е култура. Но тѣдѣва има богати гори, та може би не ще се забави времето, когато тѣ ще привлекатъ насамъ културата... Когато горитѣ въ Чепеларско бждатъ опустошени, тогава алчния капиталъ ще се погрижи да донесе и тукъ култура: ще се направятъ шосета, можѣ би и желѣзнопѣтна линия, мотори ще запѣхтятъ, дѣскорѣзници ще започнатъ да рѣжатъ труповетѣ на горскитѣ дѣца, и девствения тоя кжтъ ще изгуби тогава своята дива прелестъ.

Излизаме отъ селото, изпратени сърдечно отъ простодушнитѣ хорица, и започваме отново да възлизаме по рѣката. Наоколо ливади. Косятъ или събиратъ сѣно. Девойки се претърчватъ, стройни и гъвки като сърни въ своята пѣстра и лека премѣна и ни заглядватъ съ дълбоки черни очи. О Ева! вѣковни предразсѣдъци тежатъ надъ тебе тукъ, мжжтъ е поставилъ решетки на прозорцитѣ на тво-

ята стая и було на лице ти, и пакъ не е убилъ любопитството на твоя умъ, алчността на твоята душа. Висока гръдъ се подига, погледа блести и изпраща рѣдкитѣ гости, съ купнежъ и желание може би. Отъ пжтя и отъ ливадитѣ ни гледатъ плахо сѣ сжщитѣ черни очи. Само когато бащата се случи да е наблизо, тогава се събиратъ и скриватъ на едно мѣсто, да ги не види божемъ нечестиво око, и сѣ пакъ извъртатъ глава да ни видятъ нѣкакси.

Възлизаме още. Ето скалиста клисура, твърде удобна за хайдушка пусня. Отново навлизаме въ гора. Край пжтя ни се червенѣятъ ягоди. Стада пасатъ. И каточе да се допълни картината съ необходимъ декоръ, живописна група овчари и стражари, съ бѣли навуца и черни сукари, сж налѣгали на едно мѣсто, та напомнятъ хайдушка група. Азъ съмъ се отдалечилъ отъ другитѣ доволно напредъ, и безпокойствие ме обладава, като ги виждамъ отдалечъ...

Вървиме още. Ето ни близо до гръцката граница. Бѣлѣ се вече нашия постъ. Около насъ е вѣковна девствена гора. Едва е минало пладне, а слънце се вече не вижда. Исполински ели сж препречили съ своитѣ трупове на мѣста пжтеката и ни каратъ да заобикаляме или да ги прескачаме. А какво ще бжде тукъ зимно време, когато вали снѣгъ и вие буря!

Но малко по малко излизаме пакъ на открито. Предъ насъ се разстила новъ кржгозоръ — Ахъче-лебийско. Пакъ върхове и долини, долини и върхове. Въ лѣво отъ насъ е Карлжкъ, когото и тоя пжтъ сме заобиколили. Далечъ въ кржгозора се издигатъ Добринъ-връхъ, надъ селото Арда, после Олуеле, Ченгиня-хисаръ. Тѣ ни закриватъ Бѣломорската равнина, за която копнѣе всѣко сърце по тия мѣста, оная благодатна равнина, дето по-рано зимуваха тукашнитѣ овце, дето по-голѣмата частъ отъ занаятчиитѣ изкарваха своята прехрана, — благословената Бѣломорска равнина!

Нощта ни настига още на пжтъ. Решихме да ношуваме вънъ, за голѣмо съжаление на нашия изнѣженъ другаръ. „Да бѣше поне, оплаква се той, на равна ливада, а то на стърнище, усѣяно съ камъне, които се впиватъ въ кръста“. Тукъ е още високо, ала нѣма оня студъ, отъ който се овивахме вечеръ въ мандрата. По-низко е сѣ пакъ, на югъ е. И макаръ на каменно легло, което ми напомня народната пѣсенъ:

На друмъ легнахъ, майно лѣо,
на друмъ заспахъ.
Друмъ постеля, майно лѣо,
камень сглаве,

азъ се пробудихъ чакъ въ зори, когато чухъ гласоветѣ на своитѣ другари, които отиваха да уловятъ мулетата.

Пакъ виждаме родната долина: Пашмаклж, Райково. Вдѣсно малки селца, сгушени въ пазвитѣ на планината: Туренъ, Пещера. А следъ два часа сме вече въ Чокманово, селото на кехаята. Спираме на почивка въ неговата кжша, дето ни посреща и нагощава пѣргава и засмѣна домакиня.

Още часъ, и ние сме слѣзали пакъ въ долината на Черна рѣка. Ето Райково съ многото води, ето стръмната гориста стена съ своята врата на дяволска черква — о спомени детински! — ето и Устово, сухо, жилаво и енергично.

Проверено... 2005

